

ВІДГУК

**опонента доктора юридичних наук, професора Шкути Олега Олеговича
на дисертацію Буряк Катерини Михайлівни «Теорія і практика
запобігання злочинності у сімейній сфері в Україні», подану на здобуття
наукового ступеня доктора юридичних наук (доктора наук) зі
спеціальності 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право**

Актуальність обраної теми. Зумовлена тим, що побудова ефективної системи запобігання злочинності у сімейній сфері завжди являлась одним із пріоритетних завдань будь-якої демократичної держави.

В умовах воєнного стану в Україні злочинність у сімейній сфері набула ще більшої актуальності та поставила на порядок денний кримінологічної науки питання дієвості державних інституцій у запобіганні цьому вкрай негативному соціальному явищу, що вимагає від держави не просто втрутитися у сімейну сферу, розширити правовий механізм захисту законних прав та інтересів людини і громадянина, а і розробити спеціальний інструментарій для кривдника або кривдниці з метою запобігання вчинення ними кримінального правопорушення в сім'ї.

Погоджуючись з позицією дисертантки варто констатувати, що сучасні дослідження злочинності у сімейній сфері засвідчують, що у переважній більшості конфлікти, які провокують на вчинення кривдником або кривдницею кримінального правопорушення у сім'ї, виникають у зв'язку з негативною поведінкою одного із членів сім'ї, а також недоліками сімейного виховання дітей. А оскільки сім'я – це соціально-побутова основа держави, вона не може не знаходитися у тісному зв'язку з нею, оскільки саме на своєму рівні, вона забезпечує весь комплекс життєдіяльності суспільства. У зв'язку з чим злочинність у сімейній сфері у дисертаційному дослідженні розглядається, як комплексне соціально-правове явище, запобігти якому можна лише

об'єднавши зусилля усіх соціальних інституцій, правоохоронних органів, суду, органів місцевого самоврядування, шляхом забезпечення виконання загальносоціальних, спеціально-кримінологічних, індивідуально-профілактичних та віктимологічних заходів, завдання яких забезпечити реалізацію економічних, правових та соціальних програм оздоровлення суспільства, підвищення ролі сім'ї, створення умов захисту від будь-яких проявів дискримінації у сімейних відносинах тощо.

Варто наголосити, що окремого комплексного дослідження теорії і практики запобігання злочинності у сімейній сфері в Україні досі не проводилось, що свідчить про актуальність обраної здобувачкою теми дисертаційної роботи, її теоретичну та практичну значущість.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у докторській дисертації К.М. Буряк є безсумнівною. Така оцінка ґрунтується на опрацьованих дисертантом наукових і нормативно-правових джерелах, використаних у тексті роботи статистичних даних та інших емпіричних матеріалів, а також виведених докторанткою елементів наукової новизни, кожен із яких відображено у певній рубриці (уперше; удосконалено; набуто подальшого розвитку) та які несуть у собі низку концептуальних висновків і рекомендацій, що мають не аби яке теоретичне та практичне значення.

Структура дисертації ґрунтується на комплексному підході щодо дослідження теорії і практики запобігання злочинності у сімейній сфері в Україні.

Робота складається з анотації, вступу, п'яти розділів, що містять тринадцять підрозділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 409 сторінок, з них основний текст – 335 сторінок, список використаних джерел – 36 сторінок (359 найменувань) та 4 додатків на 11 сторінках.

При написанні роботи здобувачка опрацювала достатній масив джерел. Особливо імponує використання джерел іноземною мовою, що дало змогу

грунтовно вивчити зарубіжний досвід з досліджуваної проблематики.

Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані дисертанткою, у своїй більшості є переконливими. При їх обґрунтуванні нею використано джерела з кримінології, кримінального права, криміналістики, а також емпіричні матеріали тощо.

Емпіричну базу дослідження становлять результати узагальнення опитаних суддів та секретарів судового засідання – 121, які були учасниками розгляду 440 кримінальних проваджень за домашнє насильство; узагальнено дані анкетування 250 працівників Національної поліції України; узагальнено опитування 194 працівників органів прокуратури України, зокрема: 31 прокурор Офісу Генерального прокурора, 116 прокурорів обласної прокуратури (Чернігівська, Київська, Чернівецька, Дніпропетровська, Черкаська, Вінницька), 47 прокурорів окружних прокуратур; узагальнено дані формалізованого інтерв'ювання 2000 респондентів Дніпропетровської, Київської, Львівської, Полтавської, Черкаської, Чернігівської областей; статистична звітність Департаменту інформаційно-аналітичного забезпечення МВС України, Офісу Генерального прокурора та інших відомств.

Теоретичні та практичні здобутки дисертації знайшли своє втілення у: науково-дослідній роботі (акт впровадження ДВНЗ УДХТУ від 04.04.2024); законотворчій діяльності (Лист до Комітету з питань правоохоронної діяльності Верховної Ради України від 04.04.2024 №43-01-08); практичній діяльності (Лист до Міністерства цифрової трансформації України від 04.04.2024 №43-01-07) та освітньому процесі (акт впровадження Пенітенціарна академія України від 06.01.2024).

Дисертація є самостійною, завершеною науковою працею. Сформульовані в ній положення, узагальнення, висновки, рекомендації та пропозиції обґрунтовано на підставі самостійно проведених досліджень. У науковій статті «Запобігання насильницьким злочинам, що вчиняються працівниками правоохоронних органів в Україні», підготовленій спільно з

І. Г. Богатирьовим, авторкою запропоновані заходи запобігання насильницьким злочинам, що вчиняються працівниками правоохоронних органів в Україні. У науковій статті «Стан наукового дослідження злочинності у сімейній сфері», підготовленій спільно з І. Г. Богатирьовим, авторкою проаналізовані наукові праці вітчизняних учених щодо запобігання злочинності у сімейній сфері. У науковій статті «Кримінологічна модель запобігання злочинності у сімейній сфері», підготовленій спільно з І. Г. Богатирьовим, авторкою розроблено алгоритм запобігання злочинності у сімейній сфері, визначено суб'єктів запобігання даній злочинності. Внесок здобувачки до оприлюднених колективних праць: «Criminological research on statistics concerning judicial examination of criminal proceedings using cluster analysis algorithms»; «Crime in Ukraine in Conditions of Martial Law»; «Empirical Analysis of Legal Regulations on Family Violence During Wartime in Ukraine» пропорційний кількості співавторів. Ідеї та розробки, що належать співавторам, разом з якими були опубліковані наукові статті, в дисертації не використовувалися.

За результатами вивчення дисертації та наукових публікацій Буряк К.М. можна стверджувати, що дисертація оформлена відповідно до нормативних вимог, передбачених для такого виду праць, написана державною мовою з дотриманням наукового стилю. Положення, висновки та пропозиції, що містяться у дисертації, в цілому характеризуються аргументованістю і послідовністю. Висновки до розділів та загальні висновки відповідають сутності розглянутих питань і відзначаються чіткістю викладених думок.

Новизна та загальнонаціональне значення наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у докторській дисертації Буряк К.М. полягає в тому що представлена здобувачкою дисертаційна робота є системним дослідженням причинного комплексу криміногенних факторів та заходів запобігання які виникають у сімейній сфері, їх впливу на вчинення кривдником (кривдницею) кримінального правопорушення.

За результатами дослідження авторкою запропоновано низку висновків, рекомендацій та пропозицій, окремої уваги з яких заслуговують вперше розроблена та обгрунтована кримінологічна модель запобігання злочинності у сімейній сфері, зміст якої представлений такими елементами: моніторингом кримінологічної ситуації у сімейній сфері; розробкою державної концепції протидії та запобігання злочинності у сімейній сфері; співпрацею суб'єктів протидії та запобігання кримінального правопорушення у сімейній сфері; визначенням напрямів імплементації кращих світових моделей охорони сім'ї; удосконалення системи протидії та запобігання кримінальним правопорушенням, вчинених кривдником або кривдницею у сімейній сфері.

На основі позитивного зарубіжного досвіду дисертанткою обгрунтовано необхідність активного поліцейського впливу та швидкого реагування на злочинність у сімейній сфері на ранніх стадіях, взявши за основу досвід Німеччини, як окремо обгрунтовано й необхідність законодавчого закріплення дошлюбних перевірок потенційних чоловіка/дружини на предмет «насильницького минулого» на прикладі Британії;

На підставі виокремлених ознак сімейного кібернасильства сформовано його авторське визначення – це усвідомлені умисні дії кривдника або кривдниці, котрі полягають у використанні новітніх технологій з метою фізичного, психологічного, економічного та сексуального насильства;

Запропоновано розмістити на Єдиному порталі державних послуг «Дія» функцію про надання одному із партнерів при створенні сім'ї інформації щодо майбутнього партнера на предмет його судимості та вчинення кримінального правопорушення у сімейній сфері.

Повнота викладу результатів у наукових публікаціях.

Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані у дисертації, у повній мірі відображено у 52 наукових публікаціях: двох

одноосібних монографіях; 20 наукових статтях, опублікованих у фахових наукових виданнях України; 7 статтях, опублікованих у виданнях, що індексуються в наукометричних базах Scopus і Web of Science; 23 тезах доповідей, оприлюднених на науково-практичних заходах.

Відсутність або наявність академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації.

Представлена Буряк К.М. дисертація є оригінальною науковою працею та становить самостійне дослідження, а сформувані в ній наукові положення та висновки ґрунтуються на власних дослідженнях докторантки. Для аргументації окремих положень здобувачкою було використано праці інших науковців, на які зроблено відповідні посилання.

У роботі не виявлено положень, які б порушували принципи академічної доброчесності та не зафіксовано фактів академічного плагіату, фабрикації чи фальсифікації.

Зауваження та/або дискусійні питання щодо положень дисертації.

Поряд з цим, у дисертації К.М. Буряк є ряд висновків, пропозицій і положень, що носять дискусійний характер та потребують додаткової аргументації під час захисту, а саме:

1. В сформульованому дисертанткою авторському визначенні запобігання злочинності у сімейній сфері – це «сукупність суспільно небезпечних і кримінально караних умисних діянь, котрі посягають на життя, здоров'я, тілесну недоторканність та волю хоча б, одного з членів родини та передбачають фізичні, словесні, моральні та економічні образи й психологічні примуси, кібернасильство для залякування й отримання влади одних членів сім'ї над іншими» наявні ряд не коректних дефініцій, які з наукової точки зору викликають достатньо протиріч, а саме:

по-перше: «сукупність суспільно небезпечних і кримінально караних умисних діянь». Якщо ми говоримо про кримінальне правопорушення то в даному контексті відсутнє поняття «вина»;

по-друге: «котрі посягають на життя», об'єктом жодного із досліджуваних дисертанткою кримінальних правопорушень життя особи не являється;

по-третє: в контексті предмету дисертаційної роботи словосполучення «тілесну недоторканність» варто було б замінити «особисту» або «фізичну та/або психологічну» недоторканість;

по-четверте досить не сумісними є словосполучення «економічні образи» та «отримання влади одних членів сім'ї над іншими» тощо.

по-п'яте: поняття «членів родини» не кореспондується з запропонованим дисертанткою визначенням «сімейна сфера» – це певний осередок людей, який заснований на підставі чинного законодавства, у формі подружнього союзу та родинних зв'язків, котрі забезпечують спільне проживання, ведення господарства, мають єдиний сімейний бюджет, спільно харчуються, утримують житло і виховують дітей (як власних так і усиновлених).

2. Досить багато протиріч викликає запропонована авторкою дослідження класифікація зазначених кримінальних правопорушень, за наступними критеріями:

1) потерпілий (жертва) чоловік, дружина, дитина – з огляду на те що здобувачкою розглядається таке поняття як «родина», що являється дещо ширшим від запропонованого суб'єктного складу;

2) суб'єкт (загальний або спеціальний) – викликає окреме питання;

3) вина (умисні, необережні, змішані) – не кореспондується з запропонованим авторським поняттям запобігання злочинності у сімейній сфері де наголошується саме на умисній формі вини.

3. Викликає питання та потребує додаткової аргументації при захисті, пропозиція дисертантки щодо декриміналізації ст. 151-2 КК України «Примушування до шлюбу», що суперечить положенням Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству

та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція), ратифікованої Україною 20.06.2022 р. Якою закріплено, що:

1. Сторони вживають необхідних законодавчих або інших заходів для забезпечення того, щоб умисну поведінку, яка полягає в примушуванні дорослого або дитини до вступу в шлюб, було криміналізовано.

2. Сторони вживають необхідних законодавчих або інших заходів для забезпечення того, щоб умисну поведінку, яка полягає в заманюванні дорослого або дитини на територію Сторони або держави іншої, ніж та, у якій він чи вона проживає, для примушування цього дорослого або дитини до вступу в шлюб, було криміналізовано (ст. 37 Конвенції).

4. Окремої аргументації, в частині надмірного навантаження на правоохоронні органи, потребує і пропозиція здобувачки щодо збільшення терміну адміністративного затримання кривдника або кривдниці за вчинення адміністративного правопорушення в сім'ї до 24 годин. Зважаючи на тою факт, що чинною нормою ст. 263 КУпАП встановлено, що адміністративне затримання осіб, які вчинили домашнє насильство, насильство за ознакою статі або не виконали терміновий заборонний припис, може бути затримано на строк до трьох годин для складення протоколу, а в необхідних випадках для встановлення особи або з'ясування обставин правопорушення - до дванадцяти годин.

5. Вивчаючи представлену дисертаційну роботу встановлено, що здобувачем приділено значної уваги дослідженню зарубіжного досвіду запобігання кримінальним правопорушенням у сімейній сфері (підрозділ 5.2. Дисертації).

Разом з тим доцільно зауважити, що при застосуванні порівняльно-правового методу наукового дослідження не варто ставити за мету цілковиту імплементацію досвіду інших держав, оскільки подібні запозичення можливі, насамперед, лише з урахуванням як усієї сукупності суспільних відносин у державі, так і специфіки функціонування окремих її інституцій.

З аналізу наукового дослідження важко встановити, що потребує додаткового уточнення під час публічного захисту, які саме кращі зарубіжні практики доцільно було б за позицією докторантки впровадити у вітчизняне законодавство та практику його застосування.

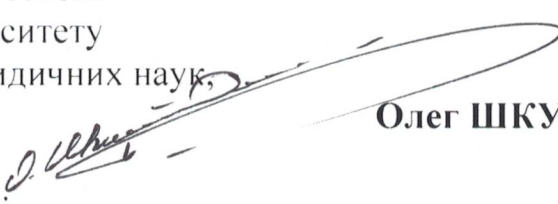
Вказані вище зауваження стосуються дискусійних питань, не впливають на належний науковий рівень дисертації та не піддають сумніву основні наукові результати, отримані здобувачкою

З огляду на викладене, вважаю, що дисертація К.М. Буряк «Теорія і практика запобігання злочинності у сімейній сфері в Україні» є науковою кваліфікаційною працею, що відповідає вимогам, які висуваються до докторських дисертацій та встановлені Порядком присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1197 із змінами.

Авторка дисертації – Буряк Катерина Михайлівна – на основі публічного захисту заслуговує на присудження наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право.

Опонент

директор інституту права та безпеки
Одеського державного університету
внутрішніх справ, доктор юридичних наук,
професор

Олег ШКУТА

Підпис Шкути (О.С.) засвідчую:
т.в.о. першого проректора Одеського
державного університету внутрішніх справ
полковник поліції

Максим КОРНІЄНКО